

The purpose of this study is to assess the level of the tax burden on agricultural producers in the context of large, medium and small business entities within the framework of applying a simplified taxation system and justifying the possibilities for its optimization.

It was given that most agricultural enterprises choose a simplified system of taxation, the level of tax burden on agricultural producers in the context of large, medium and small businesses was investigated. It is established that within the framework of the application of the existing single tax rates of the fourth group, the level of the tax burden on small business entities is high, which requires an adjustment of the current approaches to taxation of agricultural producers by a simplified taxation system.

The feasibility of optimizing the tax burden on agricultural producers and their balancing between large, medium and small business entities on the basis of applying a differentiated approach to taxation of agricultural producers in the framework of a simplified taxation system that will ensure the fulfillment of fiscal and regulatory tasks of a single tax will be an effective tool for supporting and stimulating the development of small business in agrarian sphere.

agricultural producers, taxpayers, simplified taxation system, single tax, agricultural land, tax rate, tax burden

Одержано (Received) 23.05.2017

Прорецензовано (Reviewed) 24.05.2017

Прийнято до друку (Approved) 29.05.2017

УДК 378.1

А.В. Сало, асп.

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

Сучасний стан та проблеми фінансового забезпечення вищої освіти в Україні

В статті проаналізовано сучасний стан фінансування вищої освіти в Україні, виокремлені слабкі сторони та недоліки державного механізму фінансування. Досліджена світова практика недержавного фінансування. На основі отриманих результатів сформовані рекомендації щодо покращення фінансового забезпечення вищої освіти, а також щодо активізації науково-дослідницької діяльності ВНЗ.

вища освіта, державне фінансування, недержавне фінансування, альтернативні джерела фінансування ВНЗ, казначейська система виконання бюджету

А.В. Сало, асп.

Центральноукраїнський національний технічний університет, г. Кропивницький, Україна

Современное состояние и проблемы финансового обеспечения высшего образования в Украине

В работе проанализировано современное состояние финансирования высшего образования в Украине, выделены слабые стороны и недостатки государственного механизма финансирования. Исследована мировая практика негосударственного финансирования. На основе полученных результатов сформированы рекомендации по улучшению финансового обеспечения высшего образования, а также по активизации научно-исследовательской деятельности ВУЗов.

высшее образование, государственное финансирование, негосударственное финансирование, альтернативные источники финансирования ВУЗов, казначейская система исполнения бюджета

Постановка проблеми. Система вищої освіти покликана вирішувати ряд стратегічно важливих завдань, таких як підвищення рівня заможності громадян, забезпечення соціальної стабільності громадян та держави, забезпечення потреб ринку праці в висококваліфікованих кадрах, участь у розвитку інноваційних проєктів та забезпечення конкурентоздатності економіки держави. Проте, сучасний стан фінансування вищої школи України не дає їй у повній мірі реалізувати власний

потенціал, що негативно відображається на розвитку країни, впливає на конкурентоздатність як окремих кадрів, так і цілих секторів вітчизняної економіки. Таким чином, виникає необхідність у дослідженні самої системи фінансового забезпечення вищої школи України, її складових, визначення проблем, що стосуються фінансування сфери вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, які здійснили вагомий внесок у розвиток даного напрямку дослідження можна виділити наступних: Хоружий Г.Ф. [4], який розглядав у своїх працях основні аспекти фінансування вищої освіти в контексті болонського процесу; Чекаловська Г.З. [5], в роботі якої висвітлені особливості зарубіжної практики фінансування вищих навчальних закладів; Кузьміна Н.Г. [2], яка досліджувала вплив зростання автономії ВНЗ на їх фінансування; Дегтяр А.О. [1], який поглиблено вивчає стан державного фінансування вищої освіти в Україні. Незважаючи на вагомий внесок даних авторів у розгляд питань фінансування вищої школи, проблеми альтернативних шляхів фінансової підтримки ВНЗ не набули належного освітлення у наукових працях, що обумовило логічну необхідність у детальному розгляді останніх.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд фінансового забезпечення вищої школи, виокремлення основних інструментів державної фінансової підтримки з метою формування на основі отриманих результатів ряду дієвих рекомендації щодо покращення фінансового стану вищої освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Будь-який напрямок діяльності вищої освіти, в більшій чи меншій мірі, фінансується за рахунок коштів державного бюджету, тому торкаючись такої глобальної теми, як фінансування вищої школи, першочергово варто приділити увагу типу державного фінансування, який застосовується для забезпечення фінансових потреб освітянського сектору.

В Україні діє система державного фінансування вищої освіти, яку можна віднести до типу «фінансування за видатками». Суть такого типу фінансування полягає в цілеспрямованій видачі фінансових коштів у визначеному законодавством розмірі на забезпечення діяльності тієї чи іншої галузі. При цьому державою здійснюється тотальний контроль за напрямками використання виділених коштів, що значно обмежує фінансову автономію ВНЗ. Ще одним негативним моментом вказаного типу державного фінансування є те, що держава майже повністю фінансує сферу вищої освіти, тим самим сприяючи паразитичному існуванню ВНЗ, які не виказують жодних спроб забезпечення себе власними фінансовими ресурсами за рахунок альтернативних джерел фінансування. Варто зазначити, що державних коштів, які спрямовані на розвиток сфери вищої освіти, ледь вистачає на підтримку її функціонування. Велика кількість ВНЗ, навіть з урахуванням зменшення їх кількості у результаті хвилі закриттів 2013 року, наряду з і без того скромним бюджетом вищої освіти, унеможлиблює спрямування фінансових коштів для кожного ВНЗ у необхідній для нього кількості. З огляду на це, сумнівною перевагою державного фінансування ВНЗ є принцип справедливості, за яким, кошти спрямовані на потреби ВНЗ розподіляються без врахування індивідуальних потреб та заслуг закладів. Як результат, кошти розпоршуються серед великої кількості ВНЗ, водночас не забезпечуючи ВНЗ повне фінансування і не стимулюючи їх до активної науково-дослідної діяльності.

Беручи до уваги швидкі темпи розвитку науки та інновацій, очевидним є факт, що освіта, особливо вища, є найбільш ваговою сферою розвитку держави, а отже, потребує не пасивного фінансування на мінімальному рівні, якого ледь вистачає на підтримку діяльності, а сама повинна виступати основним генератором сучасних інновацій. Такий варіант розвитку можливий лише за умови підтримки активної позиції вищої школи, самостимулювання до розвитку науки у стінах ВНЗ. Тип державного

фінансування за видатками, вочевидь, не сприяє заохоченню ВНЗ до активної діяльності та саморозвитку, а отже першочерговим завданням у напрямку покращення фінансового становища ВНЗ є перегляд системи та основ фінансування ВНЗ.

Якісні рекомендації щодо напрямків вдосконалення фінансування вищої школи України мають включати не лише аналіз проблемних сторін обраного напрямку, але й враховувати бажані результати від проведених змін. Основними проблемами вищої школи України є брак фінансових коштів, тотальна фінансова залежність ВНЗ від держави і, як наслідок, низька науково-дослідна активність ВНЗ. З огляду на це основними завданнями в напрямку поліпшення фінансового стану є перегляд основ державної фінансової підтримки ВНЗ, подолання залежності від державного фінансування, активізація діяльності ВНЗ у напрямку пошуку альтернативних джерел фінансування освітньої діяльності. З метою реалізації вказаних завдань пропонується розділити джерела фінансування ВНЗ на державні та недержавні, з метою спрощення подальшого дослідження їх видів та пропозиціями змін та коригувань.

Державні джерела фінансування. Фінансування вищих навчальних закладів передбачає забезпечення їх фінансовими ресурсами у необхідному обсязі для здійснення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи та задоволення матеріально-технічних потреб [4, с. 124]. При цьому обсяги державного фінансування залежать від багатьох складових: специфіки законодавчого, соціально-економічного стану країни, діючої моделі національної системи освіти [5, с. 442].

Першочерговим завданням дослідження державних джерел фінансування є розгляд типу фінансування вищої освіти загалом [2]. Українська вища школа фінансується за системою «фінансування за видатками». Фінансування за видатками передбачає, що бюджетні кошти надходять прямо до ВНЗ, а їх використання чітко контролюється державою. Ступінь автономії, а отже, і відповідальності ВНЗ за надання якісних освітніх послуг низький. Кардинально протилежним є тип фінансування за результатами (виділення державних коштів залежно від результатів навчальної та науково-дослідної діяльності ВНЗ), а також договірне фінансування освіти (результат переговорів представників ВНЗ та освітнього міністерства або фінансових установ) [1]. Останній тип зустрічається доволі рідко і навряд чи знайде практичне застосування в Україні, проте фінансування за результатам є найоптимальнішою системою з точки зору підвищення стимулювання наукової та винахідницької діяльності ВНЗ, оскільки в основі даного типу фінансування лежить пряма залежність між результатами діяльності ВНЗ та обсягами фінансових ресурсів спрямованих в конкретний ВНЗ.

Перехід України до такого типу державного фінансування забезпечив би справедливий розподіл державних коштів між ВНЗ, сприяв росту конкуренції між ВНЗ.

Говорячи про вдосконалення державного фінансування ВНЗ, неможливо оминати питання доступності цих коштів. Формально ВНЗ мають повне право у розпорядженні залишковими коштами за власним розсудом. Але дана можливість є доволі примарною за двох причин:

- по-перше, обсяги фінансування ВНЗ є настільки малими, що їх ледь вистачає на покриття першочергових потреб ВНЗ – виплата заробітних плат працівникам ВНЗ та плата комунальних послуг;
- по-друге, якщо ВНЗ якимось чином вдається заощадити кошти, бюрократичний механізм, а також казначейська система бюджетування не дадуть змогу використати ці кошти за власним розсудом.

Казначейська система виконання бюджетів була затверджена Кабінетом Міністрів України Постановою “Про впровадження казначейської системи виконання Державного бюджету” від 14 січня 1997 року № 13, згідно з якою, починаючи з 1 лютого 1997 року, запроваджено поетапне касове виконання Державного бюджету за

видатками через територіальні органи Державного казначейства [3]. Дана система бюджетування була ухвалена з метою підвищення контролю за використанням державних коштів державними закладами та установами, в тому числі і ВНЗ, з метою недопущення розтрати та приховування державних коштів. Попри це, недосконалість механізму впровадження та діяльності даної системи ставить ВНЗ у рамки жорсткого контролю і виключає можливість розвитку ВНЗ.

Враховуючи ситуацію, вирішенням даної проблеми є або відхід від казначейського типу бюджетування, або пошук альтернативних, недержавних фінансових джерел.

Ще одним типом державного фінансування/допомоги, яким можуть користуватись ВНЗ є державне кредитування та субсидіювання вищої освіти. Механізм дії у обох вказаних типів майже однаковий і передбачає виділення державою коштів на здобуття вищої освіти за умов повернення. Державне кредитування та субсидіювання вищої освіти передбачає велику кількість пільг для всіх верств населення.

Недержавні джерела фінансування. Під недержавними або альтернативними джерелами фінансування ВНЗ розуміються кошти, залучені ВНЗ без допомоги держави, а отже такі, що не підлягають контролю з боку казначейства і можуть бути використані на потреб ВНЗ так, як вважає за потрібне керівництво освітнього закладу.

До найпопулярніших шляхів залучення фінансових коштів відносять:

1. Спонсорська підтримка, залучення фінансових пожертвувань від випускників ВНЗ. Такий шлях залучення фінансів є популярним за кордоном, проте деякі вітчизняні освітні заклади вже вдаються до допомоги випускників, оновлюючи за рахунок отриманих коштів матеріально-технічну базу. Також популярним є акумулювання фінансових надходжень від спонсорів у так званих ендаументах, які представляють собою фонди цільового капіталу;

2. Участь у міжнародних та державних програмах грантів. Такий вид залучення фінансів можливий лише за рахунок організації діяльності ВНЗ на дуже високому рівні, оскільки конкуренція у подібних програмах є надзвичайно потужною навіть на державному рівні, не те що на міжнародному;

3. Залучення коштів шляхом взяття кредиту в банках. Така можливість є доступною кожному ВНЗ. Найчастіше ВНЗ звертаються до банківського кредиту у разі термінової необхідності великої суми коштів, яку неможливо тримати іншими шляхами;

4. Отримання % від депозитного рахунку у банках. Розміщення коштів на депозит у банку, на відмінну від одноразової підтримки спонсорів чи гранту, є стабільним джерелом прибутку, а отже найбільш бажаним джерелом доходу. На жаль більшість вітчизняних ВНЗ не мають змоги розмістити кошти на депозиті не стільки із-за браку коштів, скільки по причині високого рівня бюрократизації;

5. Збільшення фінансових надходжень за рахунок коригування плати за гуртожитки та розміру стипендій. Варто зазначити, що зміна обсягу стипендій є прерогативою приватних ВНЗ, оскільки при державній формі обсяг стипендій контролюється державою і не може виходити за рамки встановленого розміру.

6. Прибуток від винахідницько-дослідної діяльності ВНЗ. Такий тип залучення коштів є найоптимальнішим і найбільш корисним, оскільки стимулює діяльність ВНЗ в напрямку винахідницької та наукової діяльності. В Україні поширеною формою такого фінансування було виконання господарських замовлень;

7. Найменш поширеним в Україні видом залучення недержавних коштів є випуск облігацій та акцій. У світовій практиці такий метод також є малопоширеним, оскільки такий серозний крок можуть здійснити лише потужні ВНЗ, всесвітньовідомі та такі, діяльність яких є прибутковою з точки зору підприємців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки та рекомендації.

По-перше, державна система фінансування ВНЗ, а також казначейська система виконання бюджетів є не тільки неефективними в розрізі стрімкого сучасного розвитку суспільства, але й загрозливими для всієї системи вищої освіти, оскільки гальмують розвиток ВНЗ;

По-друге, потребує популяризації державне кредитування та субсидювання, не тільки як методи спрощення фінансового тягаря для студентів, але й як гарантія заповненості робочих місць в країні;

По-третє, необхідним заходом є виведення ВНЗ з режиму «державного утримання» та організація активної діяльності в напрямку освоєння альтернативних напрямів залучення фінансових коштів.

За умов виконання вказаних пропозицій, українська вища школа маючи потужний незадіяний потенціал, матиме шанс наздогнати у своєму розвитку сучасні європейські країни, ввійти у світовий освітній простір і конкурувати з зарубіжними ВНЗ.

З огляду на це, перспективними напрямками подальших досліджень можна визначити розробку механізмів самостимулювання ВНЗ, дослідження зарубіжного досвіду державної фінансової підтримки вищої школи, аналіз сучасних видів освітнього кредитування та субсидювання для населення тощо.

Список літератури

1. Дегтяр А.О. Державне фінансування системи вищої освіти в Україні [Текст] / А.О. Дегтяр, Я.В. Календжян // Держава та регіони. Серія «Державне управління». – 2010. – № 4. – С. 152–155.
2. Кузьміна Н. Г. Зарубежный опыт финансирования образования в условиях возрастания автономии вузов [Текст] / Н.Г. Кузьмина // Вестник Волгоград. гос. ун-та. Серия 3 «Экономика, экология». – 2008. – № 2(13). – С. 233–237.
3. Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України від 14 січня 1997 р. №13 «Про впровадження казначейської системи виконання Державного бюджету» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/13-97-%D0%BF>
4. Хоружий Г. Ф. Проблеми фінансування вищої освіти в контексті болонського процесу [Текст] / Г.Ф. Хоружий // Фінансовий простір. – 2011. – № 1. – С. 124–130.
5. Чекаловська Г.З. Зарубіжний досвід фінансування вищої освіти [Текст] / Г.З. Чекаловська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2012. – № 1. – С. 441–447.

References

1. Degtyar, A.O., & Kalendzhian, Ya.V. (2010). Derzhavne finansuvannya sistemi vishchoyi osviti v Ukraini [Public funding of the higher education system in Ukraine]. *Derzhava ta regioni «Derzhavne upravlinnya» – The state and the regions. A series of "Public administration"*, 4, 152–155 [in Ukrainian].
2. Kuzmina, N.G. (2008). Zarubezhnyy opyt finansirovaniya obrazovaniya v usloviyah vozrastaniya avtonomii vuzov [Foreign experience of financing education in terms of increasing the autonomy of universities]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo instituta «Ekonomika, ekologiya» – Bulletin Of Volgograd. state University. Series 3 "Economics, ecology"*, 2(13), 233–237 [in Russian].
3. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraini ta Natsionalnogo banku Ukraini vid 14 sichnya 1997 r. №13 «Pro vprovadzhennya kaznacheyskoyi sistemi vikonannya Derzhavnogo byudzhetu» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the National Bank of Ukraine from January, 14th, 1997 n 13 «About the introduction of the Treasury system of State budget execution»]. (n.d.) *zakon3.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/13-97-%D0%BF> [in Ukrainian].
4. Horuzhiy, G.F. (2011). Problemi finansuvannya vishchoyi osviti v konteksti bolonskogo protsesu [The problem of financing higher education in the context of the Bologna process]. *Finansoviy prostir – Financial space, 1*, 124–130 [in Ukrainian].

5. Chekalovska, G.Z. (2012). Zarubizhniy dosvid finansuvannya vishchoyi osviti [Foreign experience of financing of higher education]. *Visnik Chernivetskogo torgovelnno-ekonomichnogo institute – Bulletin of Chernivtsi trade and economic Institute, 1*, 441–447 [in Ukrainian].

Anastasiia Salo, Postgraduate

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Priority Directions of Improvement of Financial Provision of Higher Education in Ukraine

The work analyzes the current state the higher education financing in Ukraine. On the basis of the Treasury system financing higher education detailed analysis, it is possible to highlight the weaknesses and shortcomings of this funding mechanism. In order to review the current state of the higher education financing and directions of its improvement, this paper discovers the mechanism of the Treasury's funding for the higher education, its advantages and disadvantages.

Nowadays, the higher educational institutions look for the alternative funding sources therefore, the research was conducted. Due to analysis, one may clearly see that the most common practices usually attract financial aid for the universities. The alternative methods of financing the higher education in Ukraine are offered as a result, there are various possible activities for domestic higher education to reach the desired goals. In addition, all the types of the state financial support were considered the international practices of the private funding became the core theoretical background for the research.

On the basis of the obtained results, there are several recommendations to give for the improvement of the financial support of the Ukrainian higher education as well as the promotion of the scientific research activities of the University.

higher education, public funding, private funding alternative sources of funding universities, treasury system performance

Одержано (Received) 11.04.2017

Прорецензовано (Reviewed) 23.05.2017

Прийнято до друку (Approved) 29.05.2017